

>>>

[Věci, jejich souvislosti a nesouvislosti]

Věci jsou ve vzájemných vztazích, souvislostech svazovány, spojovány, sjednocovány proto, že samy o sobě jsou nespojené, oddělené a různé. Okolnost, že jsou v těchto vztazích a souvislostech, nezpůsobuje nikterak, že věci ztrácejí svou oddělenost a odlišnost. Vedle vztahů jsou vždy také nevztahy, vedle souvislostí nesouvislosti, vedle jednoty rozmanitost a různost. Ba dokonce každý vztah sám je místem, v němž věc s ostatními věcmi právě tak souvisí jako nesouvisí, místem, kde je věc s ostatním světem právě tak spojena jako od něho oddělena. Obě stránky toho, čemu říkáme vztahy nebo souvislosti, musí být podrobeny podrobnému zkoumání.

31. III. 65

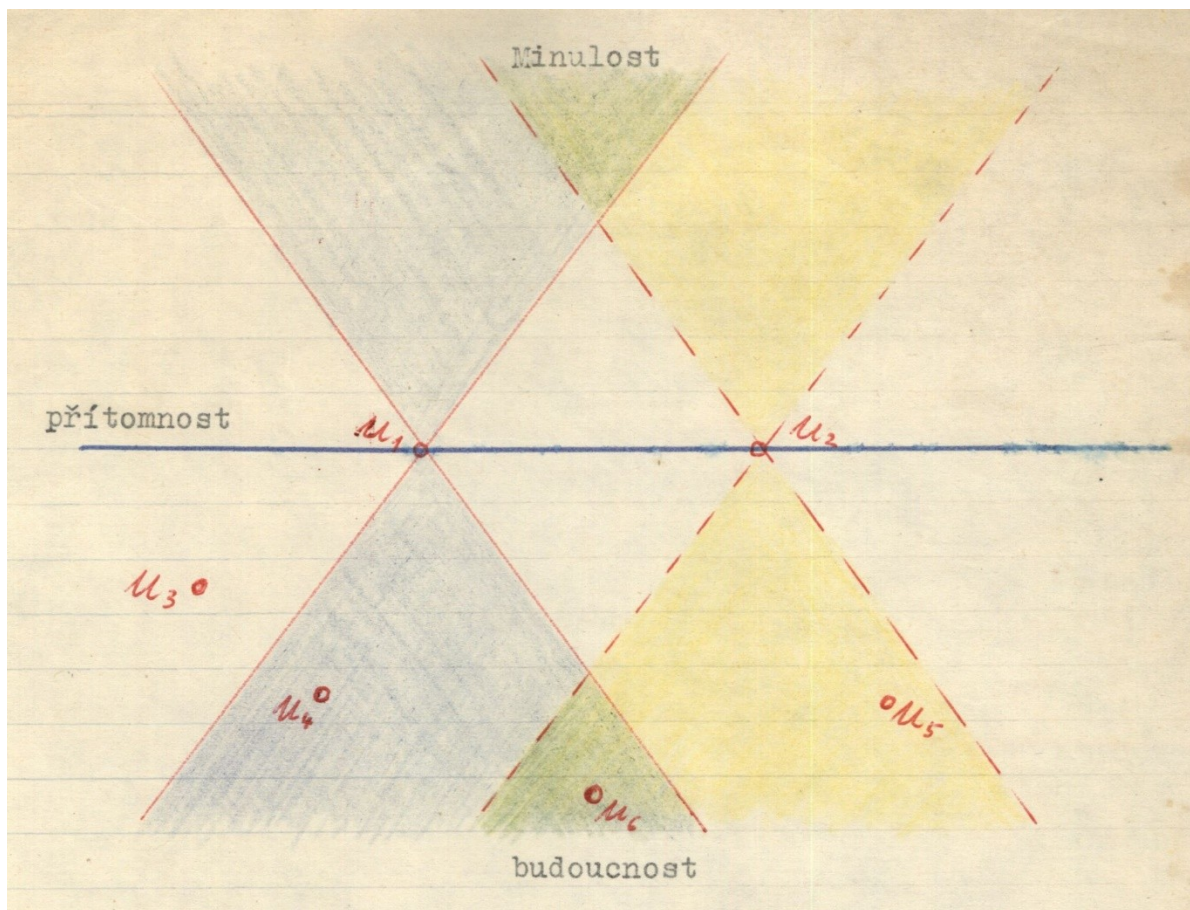
650331

<<<

>>>

[Kauzalita jako reagování účinku na příčinu]

(18. 5. 65) Každá událost může být v kauzální souvislosti jenom s částí předchozích nebo následujících událostí. Rozsah událostí (minulých nebo budoucích), který takto padá v úvahu

pro možný (nebo skutečný) kauzální nexus, je vymezen charakterem příslušných událostí, resp. jejich souvislostí. Tak kupř. dvě „současné“ události u_1 a u_2 zůstávají bez jakékoli možné přímé kauzální souvislosti, neboť kauzální vztah je vztahem v čase, příčina a účinek nemohou být současné. Proto nemohou být obě události navzájem ani jedním, ani druhým směrem ve vztahu příčiny a účinku. Událost u_1 nemůže mít přímého vlivu (tím se rozumí ovšem i prostředkovaně přímý vliv na rozdíl od nepřímého kauzálního vztahu, prostředkovaného vzdálenou minulostí nebo vzdálenou budoucností) na událost u_3 ani u_5 , protože obě tyto události se odehrají v budoucnosti mimo dosah kauzálního ovlivnění u_1 ; jinými slovy, události u_3 a u_5 nepatří mezi kauzální potomstvo události u_1 . Ještě zřejmější je situace pokrevního příbuzenství v generačním postupu. Je patrné, že mezi kauzální antecedencia není nikdy zahrnut úhrn všech časových antecedencí. Ale můžeme pokračovat ještě dál: v následku není nikdy přítomná celá příčina, právě tak jako je v následku (18. 5. 65 / 30. 5. 65) vždycky také víc, než bylo v příčině. To platí pochopitelně především ve vztahu jednotlivé příčiny a jednotlivého následku; v následku projevuje svou účinnost nikoli jediná příčina, ale řada příčin dalších – ať už rovnocenných (rovnomocných), nebo vedlejších. V tom smyslu se v následku projevuje více než jedna příčina, ale také naopak příčina má více než jeden následek. Kauzální souvislost si tedy nemůžeme představovat jako jednu linii, jako jeden řetěz příčin a účinků; onen řetěz se totiž v každém svém článku větví, a to nejen *a parte post*, ale také *a parte ante*. Z principiálních důvodů nemůže tedy platit staré pojetí kauzality vyjádřené formulí, že „*causa continet causatum*“ nebo že „*causa aequat effectum*“. Vztahy mezi příčinami a účinky jsou mnohem komplikovanější, než aby bylo možno vysledovat kauzativní vztah v tom, co garantuje kontinuitu toho, co se uprostřed změn nemění. Kauzalita pochopená jako opak změny, tedy jako setrvávání, resp. setrvačnost, je to jediné, co zbude z tradičního pojetí příčinnosti; ale to právě už přestává být příčinnost. (ex: 11251, str. 2–4.)¹

2.

(30. 5. 65) Kauzální souvislost můžeme vidět spíše tam, kde následek (či lépe účinek, *causatum*) reaguje určitým způsobem na příčinu (či antecedens), totiž takovým způsobem, že něco z příčiny zachovává, že na sebe bere něco z povahy příčiny, že na příčinu, resp. na nějakou její strukturu navazuje, že jí ponechává účinnost ještě i v době, kdy příčina už není aktuální. Mohli bychom tedy říci, že kauzativní vztah, resp. kauzální struktura je to, co přežívá samotnou příčinu. Toto přežívání ovšem nemůžeme jen tak beze všeho chápat jako přetrvávání, jako to, co z příčiny zůstává a trvá. Pokud můžeme (v jistých relativních mezích) vskutku najít a přesně mluvit o tom, co z příčiny přetrvává, tj. co se vymyká oné změně, která z aktuální příčiny dělá příčinu minulou, pak může stále ještě jít o dvojím způsobem pojatou skutečnost. Buď máme na mysli něco, co se vymyká každé změně vůbec a co je tedy veskrze aktuální a nemůže nikdy opustit

¹ L. Hejdánek, *Církev a tradice. Přípravné poznámky k přednášce v Berlíně* [strojopis], 1965, str. 2–4. Jde o přípravné poznámky k přednášce *Glaubensüberlieferung: Nachahmung oder anknüpfendes Überschreiten? (Überlegungen zum Begriff der christlichen Tradition)*, in: *Communio viatorum*, 9, 1966, č. 1–2, str. 17–24; česky později jako *Tradice víry: napodobování, nebo navazující překračování? Úvahy nad pojmem křesťanské tradice*, in: L. Hejdánek, *Filosofie a víra. Nepředemtnost v myšlení a ve skutečnosti II*, Praha 1999², str. 45–52. – Pozn. red.

přítomnost a propadnout se do minulosti (tak je např. v klasické fyzice pojata kvantita hmoty a energie, čehož vyjádřením je 1. věta termodynamická), nebo míníme spíše proces, který je rozložen v mnohem delším časovém úseku, než v němž byla příčina aktuální jakožto příčina. Souvislost proměn v prvním případě je zcela odloučena od „věčnosti“, tj. od věčné aktuality toho, co nepodléhá vůbec žádným proměnám, kdežto v druhém případě se může to, co časově (do minulosti i do budoucnosti) přesahuje dobu existence (aktuální existence) příčiny, stát součástí realizace této příčiny; jinými slovy, v tomto druhém případě může být delší, časově rozlehlejší proces zabudován jako relativně pevnější struktura do oné události, kterou nazýváme příčinou. Pak je zřejmé, že ona rozlehlejší událost ovlivní průběh a strukturu oné méně rozlehlé, kterou nazýváme příčinou, ale pouze svou daností, tedy pasivně; aktivita je naopak na straně příčiny, která pojme do struktury své vlastní realizace onu pevnější a trvalejší strukturu procesu časově rozlehlejšího. Jakmile pomine příčina ve své aktualitě, tj. jakmile se stane pouhou minulostí, která už nemůže aktivně ovlivňovat další průběh jakékoli události či procesu, přestává být ona trvalejší struktura součástí přechodnější struktury, která se propadá do minulosti, a vzhledem k své větší rozlehlosti časové zůstává aktuální ještě i potom, kdy příčina jako celek zaniká. Jestliže se objevuje hned nato jako součást struktury následku (rozumí se následku oné příčiny, o níž byla řeč), protože také tento následek ji aktivně zabuduje do své vlastní realizace, může se zdát, že právě ona rozlehlejší událostná struktura zaručuje vztah mezi příčinou a následkem právě jako vztah kauzativní. Z výkladu je ovšem zřejmé, že to je pouhé zdání a že v takovém případě zmíněná „kontinuita“ nemá s kauzativním vztahem nic společného. (Dtto: 11251, str. 4–5.) (§ 4)² (30. 5. 65)

3.³

650518 / 650530

<<<

>>>

[K projektu studie „Subjekt v umění a ve skutečnosti“]

21. 7. 65

Smysl práce spočívá v zaostření pohledu na tu stránku uměleckého díla, umělecké tvorby a umění vůbec, která patří k předpokladům tvorby, ale která byla opomíjena. Totiž v pohledu na subjekt. Umění je tedy příležitostí k tomu, aby se analyzovala povaha subjektu. Pokud se tedy studie bude zabývat uměním, bude to typický mimoumělecký přístup k uměleckému dílu. Filosofickým cílem, a tedy výsledkem bude výklad určitého ontologického pojetí subjektu. Současně však, protože hlavním předmětem demonstračním bude umění, tvorba, dílo, je třeba určit také cíl po této stránce, neboť ani tu nesmí být ponecháno nic nahodilosti. Především proto, že by tak byla narušena symetrie, vyváženost studie; ale také proto, že ani pojetí uměleckého

² L. Hejdánek, *Církev a tradice*, str. 4–5. – Pozn. red.

³ Zde text končí. – Pozn. red.

díla a umění nemůže existovat bez filosofického aspektu, základu, struktury. Tak současně budou teoretické formulace filosofické prověřeny a ve své nosnosti přezkoušeny v konkrétnějším terénu „filosofie umění“. Ani tady nepůjde ve studii o žádné předstírání estetického charakteru studie; nicméně lze mít za to, že příslušné kapitoly z filosofie umění mohou osvětlit i řadu závažných problémů estetických.

650721

<<<

>>>

[Umění a poznatky]

Umění si používá vybraných partií nebo prvků reality, aby z nich vytvořilo něco nového. Takovými vybranými prvky mohou být nejen hmota (kámen), barva, ale i tvar (je rozdíl mezi tvarem uměleckého díla a tvarem, kterého je použito jako materiálu k výstavbě díla) a také poznatky. Umění není poznání, ale může si poznání a poznatků použít jako materiálu ke své stavbě, k stavbě díla.

(kart. l. A6, Praha, 650728–1.)

650728

<<<